

Vinicije B. Lupis

Staurotheca di Gerusalemme u Dubrovniku

UDK: 739.1.033.4 : 247.3 (497.5 Dubrovnik)“11”
Izvorni znanstveni rad
Prihvaćeno: 18. 5. 2012.

Vinicije B. Lupis
Institut društvenih znanosti *Ivo Pilar*
Područni centar Dubrovnik
HR, 20 000 Dubrovnik
Od Kaštela 11
vinicije.lupis@pilar.hr

| 183

U dubrovačkom se Moćniku pod rednim brojem CXXXIII. čuva moćnik sv. Križa u formi patrijarškog/nadbiskupskog dvogrednog križa. Taj križ autor dovodi u vezu s fenomenom jeruzalemskih stauroteka, odnosno stauroteka koje su izrađivane u Jeruzalemskom Kraljevstvu do godine 1187., te njihovih inačica iz Europe i talijanskog juga. Najbliži komparativni primjer dubrovačkom je onaj iz bazilike Svetog groba (Basilica del Santo Sepolcro) u Barletti. Svakako, sve lokacije u kojima se čuvaju stauroteke povezuju redovnički viteški redovi, a mogu se dijeliti u dvije osnovne skupine, odnosno u tri, kad se uzme u obzir korištenje bogatijeg likovnog ansambla matrica za iskivanje figuralnog ornamenta; svjedoče i o činjenici postojanja većeg broja matrica kojima su raspolagale jeruzalemske radionice. Prepoznatljivost ove skupine upravo je i u dvogrednom obliku. Dubrovačka stauroteka uklapa se u skupinu jeruzalemskih stauroteka iz Prekomorja (Oltramare) – Jeruzalemskog Kraljevstva. Ta skupina stauroteka bila je u XIII. i XIV. st. često kopirana, tako da na talijanskom jugu postoji cijeli niz dvogrednih, patrijarhalnih stauroteka: Bari (Museo Diocesano), Troia (druga stauroteka iz Museo Diocesano), Gravina (Museo Diocesano), Barletta (S. Maria di Nazareth) i Barletta (samostan sv. Ruggerija). Dubrovački moćnik svakako, zauzima posebno mjesto u dosad poznatoj skupini stauroteka d'Oltramare .

Ključne riječi: dvogredni križ, moćnik, Oltramare, Jeruzalem, *staurotheca di Gerusalemme*

Dubrovnik – starodrevni *Ragusium*, koji svoje značnije duguje iznimnom položaju na pomorskom putu prema Levantu, na poseban je način značajan za razumijevanje hrvatskoga srednjovjekovlja. Sofia Di Sciascio u svojoj je knjizi *Reliquie e reliquiari in Puglia fra IX e XV secolo* iz 2009. otvorila zanimljivu temu sustavno obradivši fenomen jeruzalemskih stauroteka na talijanskom jugu, zvanih još i *staurothece dei pellegrini*, *staurothece di Gerusalemme*, odnosno *staurothece d'Oltremare*¹, koje potječu s latinskog Istoka.² Talijanski jug intenzivnim je crkvenim vezama bio usko povezan s Dubrovnikom i općenito hrvatskim jugom, bilo da se radilo o području Hrvatskog Kraljevstva, Huma ili Dukljanskog Kraljevstva.

Temeljne studije o fenomenu jeruzalemskih stauroteka objavio je 1976. i 1985. H. Meurer.³ Radi se o skupini dvogrednih križeva manjih dimenzija (visine osciliraju od 20 do 30 cm), izrađenih u većim serijama u jeruzalemskim atelijerima aktivnima od druge četvrtine XII. stoljeća do 1187., a vezanima za baziliku svetoga Groba. Zlatari koji su ih izrađivali bili su europskog podrijetla i zasigurno svećenici, pod ingerencijom kanonika bazilike svetog Groba i jeruzalemskog latinskog patrijarha. Ta skupina stauroteka nastala je sinergijom stilova kršćanskog Istoka i Zapada u posebnom kulturnom miljeu Jeruzalemskog Kraljevstva. U nekim primjercima nalaze se relikvije sv. Groba, a u nekim sv. Križa.

O ovom fenomenu na hrvatskoj obali Jadrana nije još pisano. Dubrovnik zauzima posebno mjesto među zlatarskim središtima Europe, no vjerojatno zbog jezične barijere spoznaje hrvatske znanosti nisu dostupne inozemnim stručnjacima, pa tako ni kad je riječ o dubrovačkoj srednjovjekovnoj zlatarskoj sastavnici kulturne baštine. Povijest križarskih pohoda, na čijoj se plovnoj ruti Dubrovnik nalazio, u svojoj lokalnoj povijesti bilježi jedan zanimljiv događaj na razmeđu nesigurne povijesne predaje i povijesne činjenice. Svakako, uz Dubrovnik se vezuje epizoda o povratku, u kasnu jesen 1192., engleskog kralja Rikarda Lavljeg Srca, jednog od trojice vladara predvodnika Trećega križarskog pohoda. Postoji nekoliko bilježaka o njegovu povratku, koje se ne podudaraju u podatku na kojem je mjestu engleski kralj stupio na kopno. Prema

povijesnim izvorima tri je unajmljene kraljeve galije oluja nanijela pred Dubrovnik. Doživjevši brodolom na Lokrumu, Rikard je bio primljen u Gradu. Jedni tvrde da su s njim bili njegov kapelan i vitez Baudouin od Bethuna te nekoliko templara, a drugi da je s Rikardom bila i njegova supruga. Budući da se zavjetovao, ostavio je gradu određeni novčani iznos, kojim je, prema pisanju kroničara, započeta gradnja katedrale Uznesenja Blažene Djevice Marije. Potom je nastavio plovidbu, vjerojatno na dubrovačkim lađama, do Zadra.⁴ Bilo je neobično što Dubrovnik nema sačuvan primjerak *Oltramare* zlatarstva u Dubrovniku, kad ga se već povezuje s Rikardom Lavljeg Srca, njegovim iskrcavanjem na Lokrumu i davanjem obola za gradnju romaničke prvostolnice, bez obzira na to koliko ta vijest bila istinita. Uz dubrovačke ljetopisce vijest potvrđuju i engleski izvori, ali neposredno uz nju oni donose i vijest o protjeranom dubrovačkom nadbiskupu Bernardu, domaćinu engleskoga kralja, koji je poslije izгона iz Dubrovnika toplo primljen u Engleskoj, te je postao biskupom Carlislea za vladavine kralja Ivana, nasljednika Rikardova.⁵ Neovisno o vijestima kroničara koji spominju ostale križare, kralj Rikard je, bez obzira na istinitost vijesti o gradnji romaničke katedrale, koja se zbila ranije, mogao u krajnjem slučaju dati obol za njezino uređenje.⁶

Druga je činjenica mnogo zanimljivija, a to je jedan moćnik, dvogredna stauroteka, koja vremenski upravo koincidira s mogućim Rikardovim boravkom, a svakako je logičan dar kakvog uglednika dubrovačkoj Crkvi za pruženu uslugu; radi se, naime, o dragocjenom i skupocjenom, kako bi se suvremenim rječnikom reklo, suveniru iz Svete Zemlje, koji je svaka kršćanska zajednica željela imati: moćniku drva sv. Križa iz Jeruzalema.

Valja spomenuti još jednu povijesnu vijest. Desetak godina ranije Leopold V., sin austrijskog vojvode Heinricha Jasomirgotta, vraćao se krajem godine 1182. s hodočašća u Svetu Zemlju s relikvijom sv. Križa, plovidbom preko Apulije (gdje su se nalazile hodočasnicičke postaje viteških redova), te onda, logično, duž hrvatske obale.⁷ Posebno pada u oči činjenica kako se u dubrovačkim riznicama nalazi dvadeset i jedan moćnik povezan s mukom Kristovom. U Moćniku se čuva devet moćnika drva sv. Križa i čak tri dvogredna

1 Francuski pojam *Outremer* označavao je savez manjih kršćanskih kraljevstava i grofovija na Levantu: kneževinu Antiohiju, grofoviju Tripoli i Jeruzalemsko Kraljevstvo.
2 Spinucci 2011, str. 1-6.
3 Meurer 1976, str. 7-71; Meurer 1985, str. 65-76; Fulda 1995, str. 1-672.

4 Kužić 2003, str. 41; Antoljak 1988, str. 6; Nodilo 1893, str. 66.

5 Harris 2006, str. 222.

6 Kostić 1972, str. 369.

7 Kužić 2003, str. 41.

Sl. 1. Avers moćnika sv. Križa (CXXXIII), Moćnik dubrovačke prvostolnice (foto: B. Gjukić)

Sl. 2. Revers moćnika sv. Križa (CXXXIII), Moćnik dubrovačke prvostolnice (foto: B. Gjukić)

moćnika, od kojih su dva u obliku tablica, a samo je jedan u slobodnom obliku, i to iz XII. stoljeća jeruzalemske skupine.⁸

U Dubrovačkom se moćniku pod rednim brojem CXXXIII. čuva moćnik sv. Križa u obliku patrijarškog/nadbiskupskog dvogrednog križa.⁹

Taj romanički križ (vis. 37,5 cm, raspon hasti 13 i 18 cm, šir. lima 2,4, i 2,3 cm) vjerojatno se prepoznaje među popisanim moćnicima drva sv. Križa iz 1335. godine.¹⁰ Dvogredni nadbiskupski križ iz XII. stoljeća, na kojem su poslije obavljani popravci bočnih limova, spominje i kanonik Stjepan Škurla kao CXXXIII. *Crux Patriarchalis lignea cum lamina argentea*.¹¹ Dvogredni

patrijarški križ, *croce patriarcale*, kako ga nazivaju kasniji popisi, često se susreće u većim riznicama, a njihovo se podrijetlo obično traži na Istoku.¹² Na drvenu je podlogu s prednje strane aplicirana vrpca s viticom od filigranske žice, takozvano dvostruko S, koji je motiv čest na križevima moćnicima XI./XII. stoljeća.¹³ Na križu se nalaze 32 kamena, ponajviše *cobachon*, i to 1 tirkiz i 2 ametista, a ostali su, po svemu sudeći, stakleni.

Na dva sjecišta su uložnice moći križa. Iznimno jednostavnim likovnim predloškom postignut je maksimalan učinak, uz vrsnoću zlatarske izradbe. Na bočnoj je strani oplata od sitnog florealnog ornamenta iskucanog prema kvalitetnoj matrici.

Uzduž ruba moćnika nekoliko je tipova bočnih limova iz naknadnih popravaka. Jedan je u obliku virovite vitice, i taj je izvorni romanički, a ostali su s motivom vinove lozice gotičke stilizacije. Dno moć-

8 Lupis 2003, str. 291, 302.

9 Lupis 2003, str. 242-243.

10 Liepopili 1934, str. 29.

11 Škurla 1868, str. 25. Kanonik Škurla služio se brojnim crkvenim inventarima, pa tako i rukopisom (R. O. Don Luke Pavlovića br. 54), u prijepisu: *Matteo Bassichj Collezione di notizie storiche di Ragusa*; Lupis 2005, str. 129-148.

12 Zastrow 2006, str. 39-48.

13 Lipinsky 1975, str. 259-260.

Sl. 3. Detalj moćnika sv. Križa (CXXXIII), Moćnik dubrovačke prvostolnice (foto: B. Gjukić)

186 |

nika završava velikim željeznim klinom (*a baionetta*). Željezni klin služio je za ulaganje u drveni štap u funkciji ophodnog raspela ili za ulaganje u bazu, kako bi se mogao izlagati na javno štovanje. Ovaj dvogredni križ najkvalitetniji je primjerak u svojoj kategoriji na hrvatskoj obali Jadrana.

Motiv filigranske žice koja oblikuje dvostruko S na dubrovačkom moćniku, nalazimo, zajedno s bliskim mu motivom kruga, i na enkolpionu s arheološkog lokaliteta Sv. Jure u Tučepima¹⁴, na stauroteci iz Putalja¹⁵ te na primjerku koji potječe s Grobnika, a danas se čuva u Hrvatskom povijesnom muzeju. Sva tri hrvatska nalaza vremenski se podudaraju.¹⁶ Najreprezentativniji poredbeni primjer s dubrovačkim moćnikom jest moćnik sv. Izidora s kraja XII. stoljeća iz Zadra. Ima pokrivenu rukavicu moćnika u svojevrsnom *horror vacui*, s tehnološki istovjetnim načinom slaganja filigranskog motiva.¹⁷ Okov evanđelja sv. Egidija iz Brunswicka (*Herzog Anton Ulrich Museum*), s kraja XII. stoljeća, ima istovjetan zlatarski motiv dvostrukog S.¹⁸

Dubrovački moćnik posve je uklopljen u fenomen križeva hodočasnika, odnosno jeruzalemskih križeva nastalih u križarskim radionicama. Talijanski povje-

14 Istražne radove na lokalitetu Sv. Jurja vodio je autor ovog rada 1992., kada je pronašao križ u arheološkom sloju južno od crkve. Križ se nalazio na ostacima nepravilnog popločanja (Božek 1995, str. 68-69).

15 Burić 1992, str. 18 (slika na ovitku kataloga).

16 Pavičić 1994, str. 61.

17 Farlati 1775, str. 9; Bianchi 1877, str. 16; Graham 1887, str. 287; Toesca 1927, str. 1146; Bersa 1926, str. 58; Ceccheli 1932, str. 54; Krleža, Oštrić 1951, str. 21; Petricioli 1971, str. 7; Grgić 1972, str. 172; Petricioli 1976, str. 272; Petricioli 1980, str. 56; Petricioli 1988, str. 16; Petricioli 1990, str. 318; Belamarić 2001, str. 301; Jakšić, Tomić 2004, str. 54-55; Jakšić 2006, str. 198-199.

18 Geese 1997, str. 368.

Sl. 4. Bočni lim moćnika sv. Križa (CXXXIII), Moćnik dubrovačke prvostolnice (foto: B. Gjukić)

sničar umjetnosti Giovanni Boraccesi misli kako se radi o skupini umjetnina s hodočasničkog putovanja koje su dijelom import iz križarskih država na Levantu nakon njihova pada u muslimanske ruke, a donosili su ih izbjeglice iz Jeruzalema. Boraccesi je mišljenja kako stauroteku iz Barlette treba vezati za hadranski krug, suprotstavljajući se mišljenju Sofije Di Sciascio koja ju povezuje s jeruzalemskom radionicom.¹⁹ Izravna paralela s dubrovačkim primjerkom je stauroteka iz bazilike Svetog groba (*Basilica del Santo Sepolcro*) u Barletti, gdje se nalazilo sjedište nazaretskog nadbiskupa nakon pada Jeruzalema i Akona u arapske ruke, kao i crkve i sjedišta ivanovaca, templara i teutonaca.²⁰

Kao poseban kuriozitet valja primijetiti da je crkva Svetog groba u Barletti na još jedan način povezana s Dubrovnikom: povezuje ju slika sv. Vlaha, sada smje-

19 Boraccesi 2011, str. 4-5; Boraccesi 2005 B, str. 22-24; Di Sciascio 2009, str. 57-78.

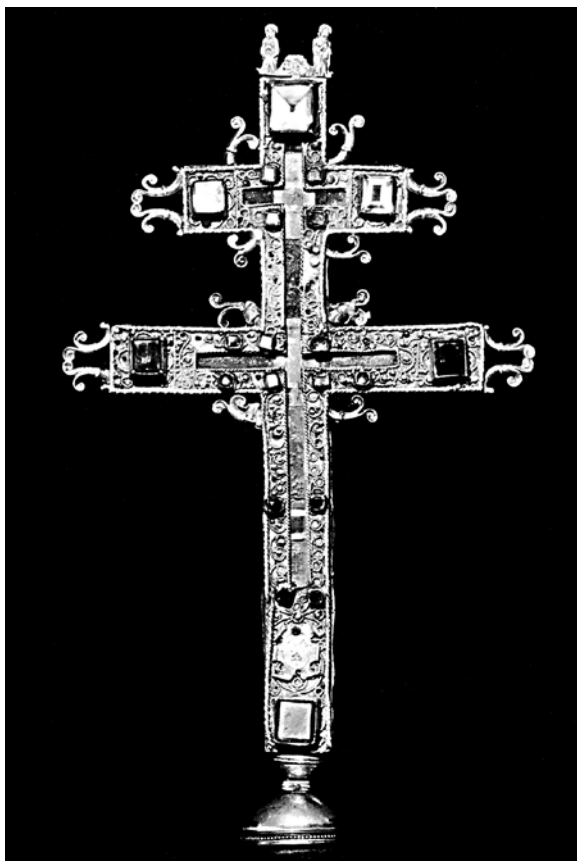
20 Gallo 1982, str. 77.

Sl. 5. Stautotheca iz crkve *San Sepolcro* u Barletti; preuzeto iz Giovanni Boraccesi, *Orificeria sacra in Puglia tra medioevo e rinascimento*

štena u nedalekom muzeju. Talijanski povjesničari umjetnosti povezuju sliku s Dubrovčaninom, članom Bratovštine sv. Vlaha iz crkve Svetog groba u Barletti, koji je sliku naručio u svom rodnom Dubrovniku, ne puno kasnije od 1515. godine.²¹

21 Russo 1934, str. 10; Fisković 1961, str. 1221-1235; Đurić 1963, str. 162, 243-244; D'Elia 1964, str. 116, 118; Calò 1969, 161, 163; Pasculli Ferrara 1989, str. 55-68; Gelao 1994, str.

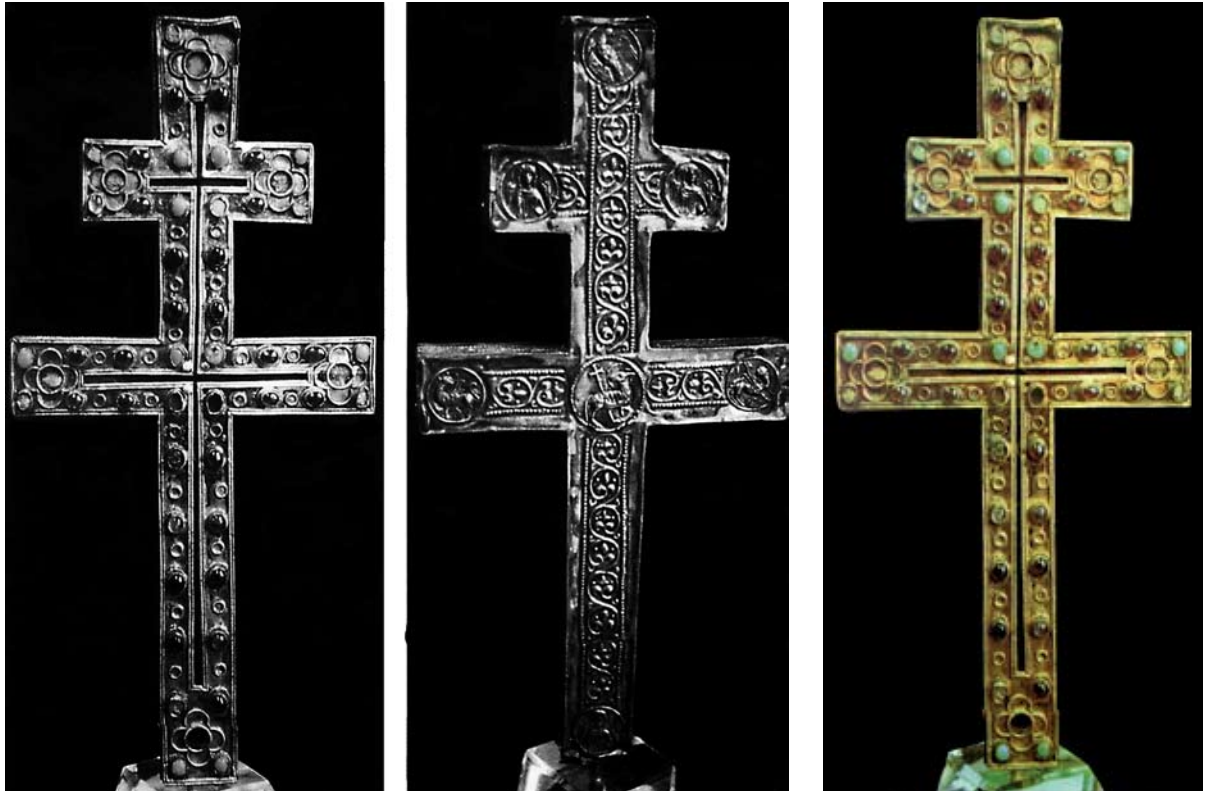

Sl. 6. Stautotheca iz crkve *Santa Maria Maggiore* u Barletti; preuzeto iz Giovanni Boraccesi, *Orificeria sacra in Puglia tra medioevo e rinascimento*

Iz iste crkve potječe moćnik sv. Križa, koji je usko vezan uz dubrovački primjerak.

S prednje strane patrijarškog križa iz Barlette nalazi se šest kvadriloba i motiva dvostrukog S te *cobachon* poludrago kamenje. Na reversu se na križištu većih hasta nalazi medaljon s prikazom *Agnus Dei*. Ta stautotheca bliska je onoj iz Denkendorfa (sada u Stuttgartu, *Württembergisches Landesmuseum*) i Brindisija (sada u *Cleveland Museum of Art*).²² Stautotheke iz Brindisija, iz Njemačke i Dubrovnika analoški su slične, od siluete križa, do upotrebe *cobachon* tirkiza i ametista, kao i primjene srebrnog filigrana s motivom dvostrukog S. Uz ove stautotheke treba vezati primjere koje donosi Meurer, a to su: stautotheca iz bavarskog Scheyerna (koju je između 1155. i 1157. kanoniku Konradu darovao jeruzalemski patrijarh Fulcher), stautotheca iz cistercijske opatije sv. Martina u Kaisheimu (sada u Kölnu, *Städtische Kunstsammlungen*) i iz riznice opatije u Conquesu.

213.
22 Boraccesi 2000, str. 41-44; Boraccesi 2005 A, str. 22-25; Boraccesi 2011, str. 6.

Sl. 7. Stauroteka iz Stuttgarta, Württembergisches Landesmuseum; preuzeto iz Sofia Di Sciascio, *Reliquie e reliquiari in Puglia tra IX e XV secolo*

Uz ovu skupinu postoji još jedna skupina stauroteka: iz apulske Troie (sada *Museo Diocesano*), Pariza (*Musée du Louvre*), Agrigenta (*Museo Diocesano*) i prvostolnice u Santiago de Campostella (stauroteka potječe iz samostana Carboeiro).²³ Svakako, sve lokacije u kojima se čuvaju stauroteke, povezuju redovnički viteški redovi, a mogu se podijeliti u dvije osnovne skupine, odnosno u tri, kad se uzme u obzir korištenje bogatijeg likovnog ansambla matrica za iskivanje figuralnog ornamenta, a svjedoče i o činjenici postojanja većeg broja matrica kojima su raspolagale jeruzalemske radionice. Prepoznatljivost ove skupine je i dvogredni oblik.

Dubrovačka stauroteka uklapa se u skupinu jeruzalemskih stauroteka iz Prekomorja (*Oltramare*), Jeruzalemskog Kraljevstva. Ta skupina stauroteka bila je u XIII. i XIV. st. često kopirana, tako da na talijanskom jugu postoji cijeli niz dvogrednih patrijarških stauroteka: Bari (*Museo Diocesano*), Troia (druga stauroteka iz *Museo Diocesano*), Gravina (*Museo Diocesano*), Barletta (*S. Maria di Nazareth*) i *Barletta* (samostan sv. Ruggerija). Upravo druga stauroteka iz Troie bliska je stauroteci iz Splita – dvogredni križ iz splitske

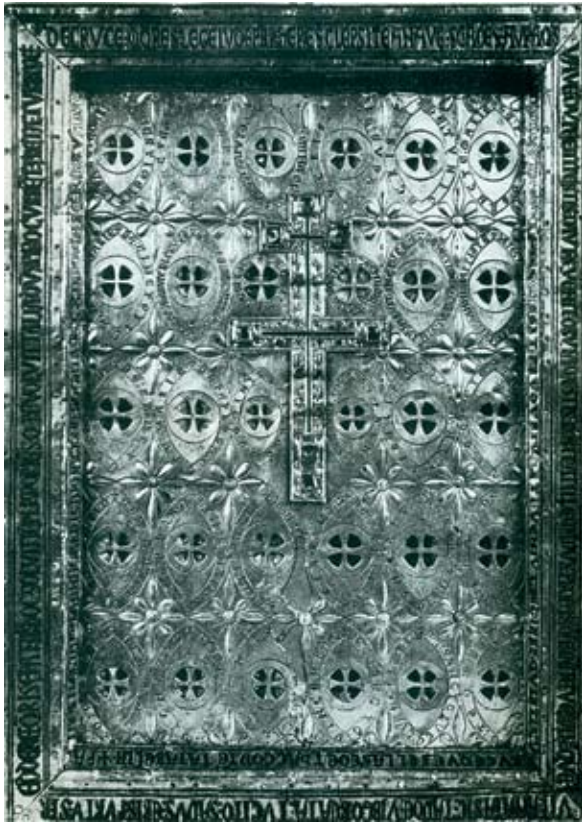
prvostolne riznice vrlo je skromne izradbe²⁴ i likovno posve zaostaje, kao i dvogredni nadbiskupski križ iz Salzburga.²⁵ Dubrovački moćnik svakako zauzima posebno mjesto u dosad poznatoj skupini *staurothece dei pellegrini*, odnosno *staurothece di Gerusalemme*, povezane sa skupinom stauroteka iz crkve San Sepolcro iz Barlette, Denkendorfa (sada u Stuttgartu – *Württembergisches Landesmuseum*) i Brindisija (sada u *Cleveland Museum of Art*)

Dubrovački moćnik, stauroteka, dao je posve novo svjetlo na zlatarstvo XII. stoljeća na hrvatskoj obali i njegovu uklopljenost u sredozemna zlatarska kretanja.

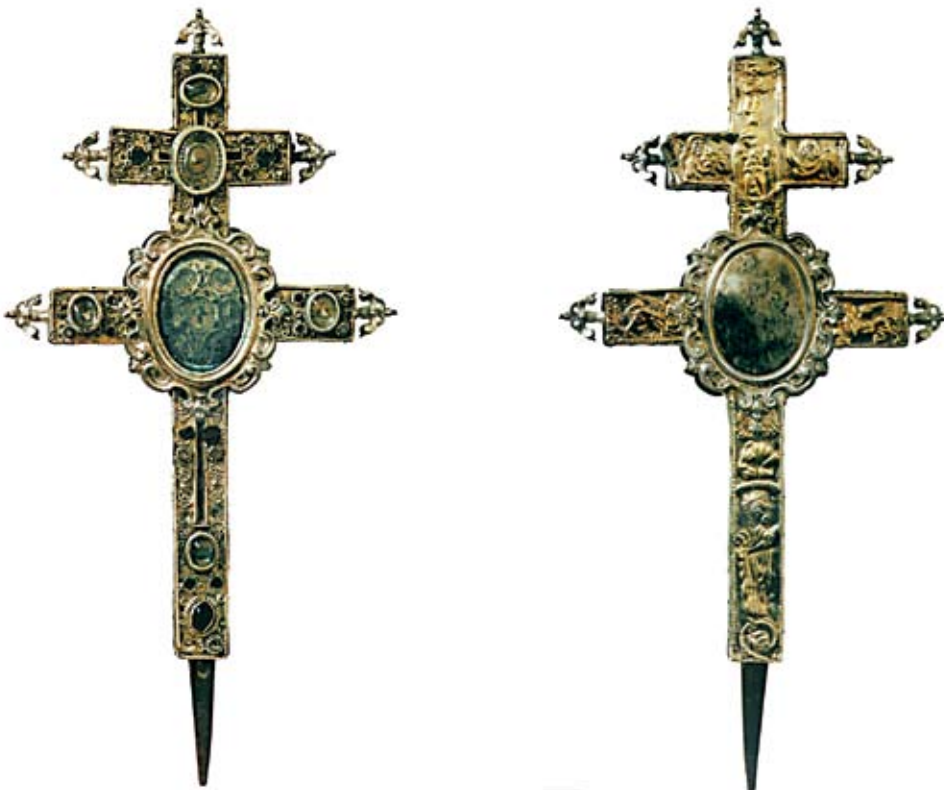
²³ Di Sciascio 2009, str. 57-78.

²⁴ Diana 1994, str. 8 i 66 i kat. 4. (autorica donosi svu stariju literaturu).

²⁵ Dawid 1993, sl. 56, str. 156.

Sl. 8. Sturoteka iz Clevelanda, Art Museum (izvorno iz Brindisija); preuzeto iz S. Di Sciascio, *Reliquie e reliquiari in Puglia tra IX e XV secolo*

Sl. 9. Sturoteka iz privatne zbirke u Barletti, preuzeto iz Giovanni Boraccesi, *Orificeria sacra in Puglia tra medioevo e rinascimento*

LITERATURA

Antoljak 1988

S. Antoljak, *Četiri povijesne zagonetke iz prošlosti Zadra*, Radovi Filozofskog fakulteta u Zadru 21

Belamarić 2001

J. Belamarić, *Studije iz srednjovjekovne i renesansne umjetnosti na Jadranu*, Split 2001.

Bianchi 1877

C. Federico Bianchi, *Zara Cristiana*, sv. II, Zadar 1877.

Bersa 1926

G. Bersa, *Guida storico-artistica di Zara (Catalogo del R. Museo di S. Donato)*, Trst 1926.

Boraccesi 2004

G. Boraccesi, *D'argento è la Puglia, oreficerie gotiche e tardo gotiche*, Bari 2000.

Boraccesi 2005A

G. Boraccesi, *Oreficeria sacra in Puglia tra medioevo e rinascimento*, Foggia 2005.

Boraccesi 2005B

G. Boraccesi, *Oreficeria sacra in Puglia tra medioevo e rinascimento*, Foggia 2005.

Boraccesi 2011

G. Boraccesi, *Le suppellettili in argento del Museo diocesano Giovanni Tarantini di Brindisi*, Foggia 2011.

Božek 1995

S. Božek, *Srednjovjekovno groblje kod crkvice sv. Jurha u Tučepima*, Makarsko primorje, sv. 2, Makarska 1995.

Burić 1992

T. Burić, *Kaštel Sućurac u srednjem vijeku*, Kaštel Sućurac 1992.

Calò 1969

M.S. Calò, *La pittura del Cinquecento e del primo Seicento in Terra di Bari*, Bari 1969.

Ceccheli 1932

C. Ceccheli, *Zara – catalogo di cose d'arte e di antichità*, Rim 1932.

D'Elia 1964

M. D'Elia, *Mostra dell'arte in Puglia dal Tardoantico al Rococo*/katalog izložbe, Rim 1964.

Diana 1994

D. Diana, *Liturgijsko srebro grada Splita*, Zagreb, Split 1994.

Dawid 1993

Maria Dawid, *Österrichs kunstschatze*, Innsbruck 1993.

Djuric 1963

V. Djuric, *Dubrovačka slikarska škola*, Beograd 1963.

Farlati 1775

D. Farlati, *Illyricum Sacrum*, sv. V, Mleci 1775.

Fisković 1961

C. Fisković, *Naše umjetničke veze s Južnom Italijom*, Mogućnosti 12, Split 1961, 1221 – 1235.?

Fulda 1995

Jaroslav Fulda, *The Art of the Crusades in the Holy Land, 1098 – 1187*, Cambridge, New York and Melbourne 1995.

Gallo 1982

N. U. Gallo, *La croce patriarcale della Basilica di San Sepolcro di Barletta*, Barletta 1982.

Gelao 1994

C. Gelao, Sezione III Pittura/9. u: *Confraternite arte e devozione in Puglia dal Quattrocento al Settecento*, Napulj 1994, ???

Geese 1997

U. Geese, Romanesque sculpture u *Romanesque, architecture, sculpture, painting*, Köln 1997.

Graham 1887

T. Graham, *Dalmatia, the Quarnero and Istria*, sv. I, Oxford 1887.

Grgić 1972

M. Grgić, *Zlato i srebro Zadra i Nina*, Zagreb 1972.

Harris 2006

R. Harris, *Povijest Dubrovnika*, Zagreb 2006.

Jakšić, Tomić 2004

N. Jakšić, R. Tomić, *Zlatarstvo*, Zadar 2004.

Jakšić 2006

N. Jakšić, *Katalog Prvih pet stoljeća hrvatske umjetnosti*, Zagreb 2006.

Koštić 1972

V. Kostić, *Kulturne veze između jugoslavenskih zemalja i Engleske do 1700. godine*, Beograd 1972.

Krleža, Oštrić 1951

M. Krleža, G. Oštrić, *Zlato i srebro Zadra*, Zagreb 1951.

Kužić 2003

K. Kužić, *Hrvati i križari*, Zagreb 2003.

Liepopili 1934

A. Liepopili, *O dubrovačkom Moćniku, razjašnjenja nekih pitanja*, Dubrovnik 1934.

Lipinsky 1975

A. Lipinsky, *Oro, argento gemme e smalti, tecnologia delle arti dalle origini alla fine del Medioevo, 3000 a.C. – 1500 d.C.*, Firenca 1975.

Lupis 2003

V. B. Lupis, *Moćnik dubrovačke prvostolnice* (doktorska disertacija), Zadar 2003.

Lupis 2005

V. B. Lupis, *Historijat istraživanja i novi prilozi poznavanju najstarijeg sloja Moćnika dubrovačke prvostolnice*, *Starohrvatska prosvjeta* 32/III, Split 2005, 129 – 148.

Meurer 1976

H. Meurer, *Kreuzreliquiare aus Jerusalem*, Sonderdruck aus dem Jahrbuch der Staatlichen Kunstsammlungen, Berlin 1976, 7 – 71.

Meurer 1985

H. Meurer, *Zu den Staurrothen der Kreuzfahrer*, *Zeitschrift für Kunstgeschichte*, Berlin 1985, 65 – 76.

Nodilo 1893

N. Nodilo, *Chronica Ragusina Junii Resti*, Zagreb 1893.

Pasculli Ferrara 1989

M. Pasculli Ferrara, *Un pittore della scuola dalmata tra l'Aquila e Guoglionesi: Michele Greco da Lavello*, L'Abruzzo e la Repubblica di Ragusa tra il XIII. e il XVII. secolo. Atti del Convegno di Studi Storici II, Ortona 1989, 55 – 68.

Pavičić 1992

S. Pavičić, *Križevi iz fundusa Hrvatskog povijesnog muzeja*, Zagreb 1994.

Petricioli 1971

I. Petricioli, *Zadarsko zlatarstvo*, Beograd 1971.

Petricioli 1976

I. Petricioli, *Prošlost Zadra*, sv. II, Zadar 1976.

Petricioli 1980

I. Petricioli, *Stalna izložba crkvene umjetnosti Zadar* 1980.

Petricioli 1988

I. Petricioli, *Tisuću godina umjetosti u Zadru*, Zadar 1988.

Petricioli 1990

I. Petricioli, *Katalog izložbe Sjaj zadarskih riznica* Zagreb 1990.

Russo 1934

R. Russo, *La Chiesa del Santo Sepocro in Barletta, Crociata*, Milano 1934.

Sciascio 2009

S. Di Sciascio, *Reliquie e reliquiari in Puglia fra IX e XV secolo*, Bari 2009.

Skurla 1868

S. Skurla, *Moćnik stolne crkve dubrovačke, izvješće o drvu sv. Križa, pelenici Isukrstovoj, i ostalijem moćima posvećenijem životom i smrti našega Spasitelja*, Dubrovnik, 1868.

Spinucci 2011

M. Spinucci, *Nota sulle staurrothece medievali in Italia*, *OADI Rivista dell'Osservatorio per le Arti Decorative in Italia*, 4, Roma, 2011, 1 – 6.???

Toesca 1927

P. Toesca, *Storia dell'arte italiana, sv. I, Il Medioevo*, Torino, 1927.

Zaštrov 2006

O. Zastrow, *La rare croce medievale da Pouzzuolo Martesana*, Pouzzuolo Martesana 2006.

Staurotheca di Gerusalemme in Dubrovnik

Key words: *two-barred cross, reliquary, Oltramare, Jerusalem, staurotheca di Gerusalemme*

192 | The Dubrovnik reliquary with the serial number (CXXXIII.) treasures the reliquary of the Holy Cross in form of a patriarchal/archiepiscopal two-barred cross. The author links this cross to the phenomenon of Jerusalem's *staurotheca*, respectively the *staurotheca* that were made in the Kingdom of Jerusalem until 1187, but also to their variant types from Europe and Southern Italy. The closest comparative example to the Dubrovnik reliquary is the one from the Basilica of the Holy Sepulchre (Basilica del Santo Sepolcro) in Barletta. All places holding *staurotheca* are certainly connected by religious or knightly orders. They can be divided into two basic groups, or rather three, when taken into consideration the use of the matrix's rich artistic ensemble in the forging process of figural ornamentation. They also proof the existence of several

matrixes that were at the disposal of the Jerusalem workshops. The recognisability of this group is actually the form of a two-barred cross. The Dubrovnik *staurotheca* fits into the group of Jerusalem *staurotheca* from overseas (Oltramare)- the Kingdom of Jerusalem. This group of *staurotheca* was often copied during the 13th and 14th century, so that there are a number of two-barred- patriarchal *staurotheca* in Southern Italy: Bari (Museo Diocesano), Troia (another *staurotheca* from the Museo Diocesano), Gravina (Museo Diocesano), Barletta (S. Maria di Nazareth) and Barletta (monastery of Saint Roger). The Dubrovnik reliquary certainly has a special place within the so far known group of *staurothece dei pellegrini*, respectively the *staurothece di Gerusalemme*.